

Кондратов Дмитро Юрійович,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

ДОСВІД ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Право засуджених на освіту посідає важливе місце в системі їх прав, оскільки воно забезпечує всебічний розвиток особистості як найвищої соціальної цінності суспільства. Так, відповідно до положень ч. 1 ст. 107 Кримінально-виконавчого кодексу (далі – КВК) України, засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі, мають право одержувати освіту відповідно до законодавства про освіту, крім того, ч. 3 ст. 6 КВК

України одним з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених визнає загальноосвітнє і професійно-технічне навчання. Згідно з ч. 1 ст. 125 КВК України у колоніях відповідно до законів України «Про освіту» і «Про загальну середню освіту» для засуджених забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти.

Будучи членом міжнародного співтовариства і спрямувавши курс на гуманізацію умов виконання та відбування покарання, Україна активно вивчає досвід іноземних держав з питання організації навчання осіб, засуджених до позбавлення волі. Уявляється важливим висвітлити деякі положення пенітенціарного законодавства зарубіжних країн щодо порядку та організації надання освіти засудженим до позбавлення волі з метою визначення позитивного досвіду та впровадження його у чинне законодавство України.

Зауважимо, що протягом останніх декількох десятиліть в країнах Західної Європи та в Америці ув'язненим надається можливість отримати професію за місцем відбування покарання. Так, у 1989 р. в Ірландії була організована Європейська асоціація освіти в тюрмах (ЕРЕА), до складу якої входять більш ніж 35 країн. У Німеччині активно практикується навчання ув'язнених навичкам програмування, роботи з персональним комп'ютером, надається можливість оволодіти іноземною мовою, основами якої-небудь професії. У США в деяких тюрмах ув'язнені можуть навчатися за програмою коледжу або отримати вищу освіту за допомогою використання мобільних систем і сучасних інформаційних технологій.

Релевантною є практика Російській Федерації у цій сфері. Так, відповідно до ст. 112 КВК Російської Федерації у виправних органах організовується обов'язкове одержання засудженими до позбавлення волі, які не досягли 30 років, основної загальної освіти. А продовжувати навчання з метою одержання повної середньої загальної освіти засудженими не зобов'язують. Вони одержують її на добровільній основі [1, с. 352].

Досить цікавим видається досвід Австрії, де найбільшу значущість в освітньому процесі засуджених має проект «Теленавчання», що стартував у 2000 році. Участь у ньому припускає отримання освіти дистанційним методом. У рамках цього проекту застосовуються найсучасніші педагогічні форми і методи навчання, завдяки яким засуджені за допомогою комп'ютерів та мережі Internet підтримують зв'язки із зовнішнім світом, що, у свою чергу, сприяє їх ресоціалізації.

У швейцарському кримінальному праві оперують такою категорією засуджених, як «особи молодіжного віку», до яких відносять злочинців, які вчинили злочин у віці від 18 до 25 років. До таких осіб, поряд з примусовими заходами, можливо додатково застосовувати особливий виправний захід – виправно-трудове виховання. Постанова про застосування цього заходу приймається судом у випадку, якщо у молодій повнолітньої особи існує потреба у подальшому формуванні особистості, особливе бажання професійного розвитку і соціалізації. При цьому, захід виправно-трудового виховання призначається не в комбінації з призначенням покарання у виді позбавлення волі, а замість нього [2, с. 74–78].

Далі зазначимо, що у тюрмах Фінляндії існує можливість надання різнобічної професійно-технічної та загальної освіти. Так, близько 10 % ув'язнених щодня проходять навчання. Засудженим у Фінляндії законодавчо надане право вибору – праця або навчання у робочий час [3, с. 182]. Як зазначає О. І. Богатирьова, основною метою освіти у цій країні є отримання або поліпшення професійно-технічних навичок. Будівництво, управління автоматизованими механізмами, ремесла та індустріальне мистецтво – найбільш популярні сфери професійного навчання. Загальну освіту у Фінляндії, як і у багатьох країнах світу, у тому числі і в Україні, засуджені отримують безоплатно [4, с. 167]. Більше того, за отримання освіти ув'язнені у Фінляндії отримують суму, еквівалентну пачці цигарок, а ті, хто не працює, не вчиться чи не зайнятий в інших видах діяльності – отримують половину цієї суми. Це, свого роду, один зі стимулів для осіб, які позбавлені волі.

Розглянута кримінально-виконавча система має багато загального з вітчизняною системою, проте законодавством Фінляндії передбачена більша кількість заходів, орієнтованих на виправлення засуджених та підготовку їх до життя на волі. Достойнством цієї системи є використання різних програм зайнятості, що допомагають ув'язненим у місцях відбування покарання та на волі. Крім того, при відсутності необхідної літератури у тюремній бібліотеці, ув'язнені мають можливість придбати книги в освітніх установах або громадських бібліотеках [4, с. 168].

В Італії отримання освіти для ув'язнених так само як і робота вважається пільгою, тому що у цій державі ув'язнені не перевиховуються, а відбувають призначене судом покарання, що не передбачає можливості заробляти гроші для поліпшення свого добробуту [5, с. 37].

У кримінально-виконавчих установах Федеративної Республіки Німеччини (далі – ФРН), так само як і в українських, серед основних засобів, які сприяють виправленню і ресоціалізації засуджених, є загальноосвітнє та професійне навчання. Разом із тим, існують і деякі розбіжності. Так, зокрема, у землі Північний Рейн-Вестфалія є спеціальна тюрма-розподільник, яка є одночасно діагностичним центром. Тому всі повнолітні, які мають громадянство ФРН, засуджені до позбавлення волі на строк більше двох років, після набрання вироком законної сили направляються до цієї тюрми, де працює спеціальна комісія, яка упродовж шести тижнів проводить всебічну та ретельну діагностику особистості кожного із засуджених і визначає, які ресоціалізаційні заходи є для нього найбільш оптимальними. Кримінально-виконавчий кодекс ФРН зобов'язує засуджених, які не закінчили основну школу, відвідувати відповідні заняття у спеціальній школі. Також засуджений має право відвідувати у робочий час заняття, курси підвищення кваліфікації, навчатися заочно і брати участь в інших освітніх заходах [6, с. 69].

У Швеції створені всі необхідні умови для доступу засуджених до освіти, зокрема, успішно діє програма індивідуального підходу. Так, для ув'язненого розробляється індивідуальна програма навчання з урахуванням його певних потреб, яка може продовжуватися після того, як ув'язнений

звільнитися. За виконанням програми спостерігає спеціальний співробітник. Треба сказати, що реалізація програми індивідуальної освіти проходить успішно [7, с. 108].

У США накопичено великий досвід професійно-технічного навчання засуджених, зокрема, їм іноді дозволяється залишати тюрму для отримання освіти чи роботи. Наприкінці XIX ст. у даній країні з'явилася так звана індустріальна пенітенціарна модель, що реалізовує ряд засобів виправлення злочинців, серед яких важливе місце займає професійне навчання. Останніми роками в США широко використовуються приватні контракти на організацію тюрем. Перша приватна виправна установа була організована в Пенсильванії у 1975 році (це була школа для неповнолітніх злочинців на 20 місць). У пенітенціарних установах середнього і низького ступеня охорони всіляко заохочується прагнення до оволодіння професійними навичками. Усім засудженим, які навчаються в центрах професійної підготовки, протягом всього терміну навчання виплачується стипендія [8, с. 289].

Таким чином, у багатьох країнах світу здійснюються зусилля для удосконалення режиму позбавлення волі, його основних засобів, у тому числі й загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, а також забезпечення його позитивного впливу на ув'язнених.

Модернізація освіти є сьогодні важливою компонентом сучасної політики України. Змінюються зміст та ідеологія освіти, змінюються й освітні технології. Вирішення цих завдань неможливе поза межами процесу інформатизації освіти. Тому інформаційно-комунікаційні технології стають сьогодні невід'ємною частиною єдиної системи освіти країни, яка має забезпечити вільний і оперативний доступ до якісних освітніх ресурсів. Як підтвердження цього є те, що змінами до КВК України засудженим дозволено користуватись мережею Інтернет [9, с. 115–116].

Список використаних джерел

1. Белянинова Ю. В., Великанова С. В., Дудкина Л. В., Емельянов В. С. Комментарий к Уголовно-исполнительному кодексу Российской Федерации. Москва: Экзамен, 2006. 574 с.
2. Гуренко М. М. Теоретико-правові проблеми гарантій прав і свобод людини і громадянина: монографія. Київ: НАВСУ, 2001. 184 с.
3. Гусева С. И. Пенитенциарная система Финляндии. *Человек: преступление и наказание*. 2009. № 1. С. 181–185.
4. Богатирьова О. І. Навчання засуджених у Фінляндії. *Сучасне та майбутнє в тенденціях підготовки студентів ВНЗ*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Чернігів, 3 черв. 2010 р.). Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2010. С. 166–168.
5. Леонов А. Пенитенциарная система Италии. *Преступление и наказание*. 1995. № 10. С. 37–39.
6. Греков М. Л. Тюремные системы: состояние, перспективы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Краснодар, 2000. 195 с.
7. Лисодед О., Степанюк А. Покарання та громадські санкції у діяльності Служби тюрем і пробачії Швеції. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 4. С. 99–109.
8. Шленская Н. Пенитенциарная система США. *Отечественные записки*. 2008. № 2. С. 288–293.
9. Права та законні інтереси засуджених до позбавлення волі в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України: монографія / К. А. Автухов, А. П. Гель, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. А. Х. Степанюка. Харків: Право, 2015. 246 с.